

Oponentský posudok habilitačnej práce

Benedikta Mohelníka OP, ThD.

TOMÁŠ AKVINSKÝ, *O eucharistii v Teologické sumě* (STh III, q. 73-83)

překlad, úvodní studie a poznámky B. Mohelník OP

(Praha: Krystal OP, 2021)

1. Úvodné poznámky

Publikácia, prezentovaná ako habilitačný spis, je českým prekladom jedenástich otázok (*quaestiones*) tretej časti *Teologickej sumy* Tomáša Akvinského. Preklad, publikovaný bez latinského originálneho textu, je obohatený doplňujúcimi a vysvetľujúcimi poznámkami a úvodnou štúdiou prekladateľa. Kniha má nasledujúcu štruktúru: 1) Úvodná štúdia, s. 5-74; 2) Slovníček pojmov, s. 75-78; 3) Text *Teologickej sumy* III, otázky 73-83, s. 79-320; 4) Summary, s. 321-323; 5) Obsah, s. 324-327.

Z dokumentačného bibliografického hľadiska je vhodné pripomenúť, že nejde o prvý preklad do českého jazyka. Preklad tých istých kvestií bol totiž vyhotovený v prvej polovici minulého storočia dominikánom Dr. Antonínom Čalom v rámci prekladu celej *Teologickej sumy*, redigovaného dominikánom Dr. Emilianom Soukupom (porov. *Theologické summy svätého Tomáše Akvinského*, Třetí část, Otázka I-XC. Vydali profesori teologického učilišťa rehole dominikánov v Olomouci, 1940, s. 634-777).

Zároveň je vhodné spomenúť, že Dr. Mohelník spracoval podobným spôsobom aj preklad kvestií 60-65 Akvinského *Teologickej sumy*, ktorý bol publikovaný r. 2019 (porov. TOMÁŠ AKVINSKÝ, *O svátostech obecně v Teologické sumě*, STh III, q. 60-65, překlad, úvodní studie a poznámky B. Mohelník OP, Praha: Krystal OP, 2019).

2. Analýza a hodnotenie prekladu

Pokiaľ ide o počet strán, jednoznačne dominujúcim materiálom habilitačného spisu je samotný český preklad kvestií 73-83 (ca. 240 strán). Napriek českej jazykovej nekompetencii slovenského autora tohto posudku je možné konštatovať, že ide o preklad dobre zrozumiteľný a prístupný, pretože napriek syntaktickej a terminologickej komplexnosti latinského originálu je koncipovaný tak, aby pomohol čitateľovi pochopiť zmysel Tomášovej argumentácie. Ďalším pomocným nástrojom sú stručné bibliografické (indikujúce Akvinského pramene) a vysvetľujúce poznámky pod čiarou, najmä tie, ktoré poukazujú na pôvodné sémantické rozmery niektorých kľúčových teologických pojmov a termínov *Teologickej sumy*, alebo na pravý zmysel Akvinského teologicko-sakramentálnych/eucharistických intencií/ideí v kontexte teológie tohto diela. K nim patria aj poznámky filologickej povahy, ktoré vysvetľujú dôvod prekladateľovej

voľby daných českých slov pre vyjadrenie zmyslu niektorých kľúčových Tomášových latinských termínov (porov. napríklad s. 85, pozn. 24; s. 86, pozn. 26; s. 87, pozn. 29; s. 90, pozn. 41 a 42; s. 100, pozn. 73; s. 116, pozn. 130; s. 136, pozn. 203; s. 138, pozn. 206; s. 178, pozn. 351; s. 307, pozn. 860). Pokiaľ ide o spomínané stručné bibliografické poznámky, sám prekladateľ pripomína, že nie je ich autorom (porov. s. 320), ale že odkazy na patristické diela a na ďalších autorov sú prevzaté z diela SANCTI THOMAE DE AQUINO, *Summa theologiae*, Alba-Roma, Editiones Paulinae, 1962.

Analyzujúc túto časť habilitačného spisu je na mieste položiť si otázku, ako sa od seba odlišujú preklady Dr. B. Mohelníka a Dr. Čala, z r. 1940, respektíve ako sa nový preklad orientuje k prekladu predchádzajúcemu. Pri hľadaní odpovede je treba vychádzať z konštatovania, že starý preklad nie je Dr. B. Mohelníkom ani raz citovaný, a to ani v úvodnej stati, ani v bibliografii v poznámkach a ani v inej časti knihy. To však znamená, že čitateľ nedostáva relevantnú bibliografickú informáciu, ktorá by mu mohla pomôcť zorientovať sa v otázke originality prekladu a jeho kritického a filologického spracovania, aj keď je zrejmé, že prekladateľ pozná veľmi dobre Čalov text. Z akého dôvodu mlčí o jeho existencii?

Pokiaľ ide o konfrontáciu medzi dvomi prekladmi, novosť práce Dr. B. Mohelníka sa zjavne prejavuje kritickým spracovaním textu, keďže Čalov preklad neobsahuje introduktívnu stať, vysvetľujúce poznámky a ani poznámky bibliograficko-dokumentačné týkajúce sa autorov a diel, citovaných Tomášom. Čo sa týka jazykovej stránky prekladu, ten Čalov je charakterizovaný tým, že je doslovný. To mu zaručuje pojmovú presnosť, ale zároveň čiastočne penalizuje jeho jazykovo-literárny profil. Ako už bolo naznačené, preklad Dr. B. Mohelníka je jazykovo prístupnejší, literárne elegantnejší a modernejší.

Avšak otázky, ktoré si treba položiť v kontexte úvahy o originalite prekladu Dr. B. Mohelníka sa netýkajú len jazykovej formy, ale aj celkového filologicko-terminologického prevedenia. Ide o preklad, ktorý kriticky prehodnocuje, prípadne opravuje a vylepšuje filologicko-terminologické a pojmové nastavenie a voľby Dr. Čala? Alebo ide o preklad, ktorý je na rovine filologicko-terminologického a pojmového nastavenia nezávislý od predchádzajúceho prekladu, a teda skutočne originálny? Alebo snád' ide iba o jazykovú úpravu – t. j. o prepracovanie do modernej češtiny – už existujúceho osemdesiat rokov starého prekladu?

Hľadanie odpovede na tieto otázky sa môže uskutočniť dôslednou komparáciou dvoch prekladov. Ale existuje aj iný spôsob, spočívajúci v zameraní sa na tie prekladateľské filologické vysvetlenia Dr. B. Mohelníka (prítomné v texte úvodnej štúdie, alebo v poznámkach pod čiarou), ktoré sa týkajú niektorých aspektov jeho prekladateľskej práce, voľby vhodných českých termínov a podobne. Z nich sa dá totiž vyčítať, čo ohľadom originality prekladu poznamenáva sám prekladateľ.

Jedno takéto vysvetlenie nachádzame už v úvodnej štúdií (s. 20-21), kde sa Dr. B. Mohelník pozastavuje nad prekladom latinského termínu *repraesentatio* výrazom „znázornění“. Tam poznamenáva: „Přesto není možné latinský výraz *repraesentatio* chápat v časovém významu, a proto by bylo silně zavádějící přeložit ho do češtiny jako zpřítomnění“. Zdá sa byť logickým, že prekladateľ hovorí o vlastnej filologickej voľbe. Avšak nahliadnutím do Čalovho prekladu zistíme, že tú istú voľbu spravil ako prvý už tento dominikánsky prekladateľ (porov. s. 649, 730, 737, 757, atď.).

S podobným prípadom sa môžeme stretnúť aj v pozn. č. 73, na strane 100, kde sa stručne pojednáva o preklade slova „*perficere sacramentum*“, ktoré Tomáš použil napríklad v kvestii 74. Dr. B. Mohelník tu poznamenáva: „V překlade volím méně obvykle znějící obrat ‘vykonat svátost’, abych tím upozornil na jeho specifický význam“. Formulácia: „V překlade volím...“ hovorí jednoznačne o prekladateľovej filologickej voľbe. Avšak pri nahliadnutí do Čalovho prekladu nájdeme použitý presne ten istý český výraz. Nielen to. Je zaujímavé, ako sú si na tomto mieste blízke oba preklady:

Preklad Dr. A. Čala:	Preklad Dr. B. Mohelníka:
<p>K druhému se musí říci, že moc služebníků Círky je zařízena ke dvojímu: a to, nejprve k vlastnímu účinku; za druhé k cíli účinku.</p> <p>Druhé však neruší prvního. Proto, kdyby kněz zamýšlel proměňovati tělo Páně za nějakým špatným cílem, třeba, aby se posmíval, nebo dělal jedy, pro zamýšlení špatného cíle, hřeší, nicméně však pro sobě danou moc <u>vykonává svátost</u>.</p>	<p>Moc služebníků církve je určena ke dvojímu: a to za prvé k vlastnímu účinku; za druhé k cíli účinku.</p> <p>Druhé však neruší první. Proto kdyby kněz zamýšlel konsekrovat Kristovo tělo s nějakým špatným úmyslem, třeba aby se posmíval nebo připravil jed, kvůli zamýšlenému špatnému cíli hřeší, nicméně díky moci, která mu byla dána, <u>vykonává svátost</u>.</p>

Naopak, keď v poznámke č. 206, na strane 138, Dr. B. Mohelník vysvetľuje voľbu výrazu „na základě“, použitého v preklade vety (s predložkou „de“): „Et eadem ratione non potest proprie dici quod de non ente fiat ens, ...“, indikuje naozaj svoju vlastnú filologickú voľbu, ktorá sa líši od voľby a následnej formulácie Dr. Čala. Napriek tejto a ďalším filologickým odlišnostiam, som názoru, že Dr. B. Mohelník pri preklade Tomášovho textu – nie malou mierou – konzultoval Čalov preklad, o čom mal byť čitateľ informovaný v úvodnej stati a prípadne v poznámkach pod čiarou.

Potvrďuje to dostatočne jasne aj protokol o kontrole vygenerovaný antiplagiátorským systémom TURNITIN. Ten udáva ako „hlavný zdroj“ č. 1 – t. j. najviac používaný pri zostavovaní habilitačného spisu – internetovú stránku www.cormierop.cz, prítomnú v rozmere až 20% (druhý zdroj je prítomný v rozmere 4%). Vety, ktoré systém farebne označuje ako prebraté z tohto zdroja sú prítomné v texte prekladu Dr. B.

Mohelníka. Vstupom do tohto zdroja sa dostaneme na internetovú stránku „Sdružení přátel bl. Hyacinta M. Cormiera“, ktorá, okrem iného, obsahuje české preklady niekoľkých diel Tomáša Akvinského. Medzi nimi nechýba preklad *Teologickej sumy*, včítane jej tretej časti s „eucharistickým traktátom“. Každá časť je uvedená slovami: „Východiskom tohoto podání Teologické summy je překlad Sancti Thomae Aquinatis, SUMMA THEOLOGIAE, redigovaný P. Emiliánem Soukupem, vydaný v Olomouci 1937-1940. Původní překlad opravil podle dodatečných olomouckých opravných stránek a upravil pro současného čtenáře P. Tomáš Bahounek OP. Úprava je pracovní text pro soukromé studium (<http://www.cormierop.cz/Summa-teologicka-IIIcast.html>).

Povedané inými slovami: „hlavný zdroj“ obsahuje Čalov preklad eucharistických kvestií, redigovaný E. Soukupem a upravený do súčasnej češtiny sociológom, historikom umenia a prekladateľom odborných textov PhDr. Tomášom J. Bahounekom.

3. Analýza a hodnotenie „Úvodnej štúdie“

Text štúdie pojednáva viaceré teologicko-eucharistické témy: dominikánska omšová liturgia v Tomášovej dobe (s. 11-13), konsakračné slová (s. 13-15), miesto eucharistie medzi ostatnými sviatosťami (s. 15-18), eucharistia ako sviatosť a obeta (s. 19-52), eucharistia ako sviatosť Cirkvi (s. 53-62), mnohopočetné ovocie a účinky eucharistie (s. 62-70), eucharistia a dejiny spásy (s. 70-74).

Prvou charakteristikou štúdie je to, že prehĺbenie týchto tém je vsadené do jednotného rámca teológie sviatostí Tomášovej *Sumy*, a hlavne jeho eucharistickej teológie rozvinutej v kvestiách 73-83. Povedané inými slovami, po stručnom predstavení nastavenia štruktúry eucharistického traktátu, prítomného v týchto kvestiách, a po veľmi krátkom pripomenutí situácie slávenia omšovej liturgie v kontexte dominikánskej rehole XIII. storočia, úvodná štúdia je koncipovaná tak, aby predstavila hlavné obsahy a základné aspekty eucharistickej doktríny *Teologickej sumy*. Sústreďuje sa pritom nie tak na prehĺbenie jej liturgicko-rituálnych a morálnych aspektov, ale jednoznačne na jej dogmatický obsah, čím pomáha čitateľovi správne interpretovať Tomášovu argumentáciu a závery prítomné v jednotlivých eucharistických kvestiách.

V centre záujmu štúdie je najmä Akvinského dogmatické chápanie eucharistie ako sviatosti a obete. Predstavenie tohto chápania má nielen teologicko-sakramentálne, ale aj kristologické zameranie, keďže vychádza z faktu úzkeho prepojenia medzi eucharistickou témou a niektorými dôležitými kristologickými témami a pojmami *Teologickej sumy* (napr. Kristovo utrpenie, jeho kňazstvo, atď.). V štúdiu nechýba ani pozastavenie sa nad centrálnou kristologicko-sakramentálnou témou spôsobu Kristovej prítomnosti v eucharistickej sviatosti. Jej spracovanie je spojené s podrobným prehĺbením komplexnej témy „premeny substancie (chleba, vína)“, ktorej sa Tomáš venuje v kvestiách 75-77.

Takto koncipovaná štúdia je určite dostatočným materiálom pre čitateľa, ktorý potrebuje získať základné poznatky pre správnu interpretáciu obsahov, termínov a pojmov eucharistického traktátu *Teologickej sumy*. Jej dostatočnosť sa však umenšuje, ak je čitateľ vedecky náročnejší a chce také vovedenie do Tomášovej eucharistickej teológie, ktoré by predstavilo obsahy, termíny a pojmy v kvestiách 73-83 v ich prepojení aj na iné diela „Anjelského doktora“ obsahujúce pojednania eucharistických tém. Ide konkrétne o diela: *Suma proti pohanom* (kniha IV., kapitoly 61-69), *Proti gréckym bludom* (kap. 32, čl. 1, č. 37), *O článkoch viery a sviatostiach Cirkvi* (2. časť), *Odpoveď na 36 článkov* (čl. 35), *Výklad Apoštolského vyznania viery* (čl. 10) a *Otázky na rôzne témy*. Zároveň sa jej dostatočnosť umenšuje aj pre toho čitateľa, ktorý by očakával od úvodnej štúdie viacej interpretačných informácií. Tie bolo možné poskytnúť o niečo podrobnejšou prezentáciou historicko-teologického kontextu (jeho súčasťou bolo napr. Liegeské eucharistické hnutie, z ktorého vzišla bula *Transiturus de hoc mundo* pápeža Urbana IV.), v ktorom sa vyvíjala Tomášova sakramentálna a eucharistická teológia, alebo predstavením duchovných a teologických impulzov, ktoré tento stredoveký autor nepochybne prijímal od iných autorov (napríklad od Inocenta III, nehovoriac o niektorých cirkevných Otcov), ako aj zvýraznením bodov odklonu jeho eucharistickej teológie od teológie súčasníkov a niektorých stredovekých „klasikov“ (napr. Petra Lombardského).

Okrem toho by vedecky náročnejší čitateľ určite čakal, že bude úvodnou štúdiou oboznámený aspoň čiastočne o kritickej konfrontácii odborníkov ohľadom niektorých – reálnych alebo zdanlivých – „problematických“ aspektov Akvinského eucharistickej teológie (napr. podľa niektorých odborníkov je Tomáš nekonzekventný v premyslení centrálnosti eucharistie vo vzťahu k ostatným sviatostiam). Zároveň by tiež čakal, že štúdia bude bohatšia bibliograficky, keďže – ak neberieme do úvahy autocitácie Dr. B. Mohelníka (hlavne jeho diela: TOMÁŠ AKVINSKÝ, *O svätostech obecně v Teologické sumě*, STh III, q. 60-65, překlad, úvodní studie a poznámky B. Mohelník OP, Praha: Krystal OP, 2019) a monografie/články týkajúce sa dominikánskej omšovej liturgie – okruh špecializovanej literatúry použitej k prehĺbeniu/predstaveniu eucharistickej teológie Tomáša Akvinského je značne úzky.

4. Závěrečné hodnotenie

Keďže habilitačný spis Dr. B. Mohelníka je „prekladovým dielom“, to, či spĺňa alebo nespĺňa prísne kritéria kladené na habilitačné práce musí byť rozhodnuté na základe ohodnotenia vedeckej kvality prekladu, úvodnej štúdie a poznámkového aparátu.

Vykonaná analýza ukazuje, že ide o prekladateľskú a editorskú prácu, ktorá bola vyhotovená na úrovni požadovanej edičnou radou „Summa theologiae“ vydavateľstva Krystal OP a plne zodpovedajúcej jeho cieľom: „skloubit vysokou profesionální kvalitou

s naukovou hĺbkou a prítom zachovať intelektuálnu dostupnosť pre čo najširšiu čtenársku obec.“ (<https://krystal.op.cz/o-nakladatelstvi/>). Analýza zároveň ukazuje, že ide o prácu, ktorá má pri aplikovaní prísnych vedeckých kritérií niekoľko – v posudku zvýraznených – slabých stránok. Jednou z nich je málo preukázateľná originalita habilitačného spisu. Nakoľko sú tieto stránky závažnými pre neodporúčenie habilitačného spisu k obhajobe je otázkou, na ktorú si nedovoľujem sám odpovedať.

Som presvedčený, že mnou vypracovaný posudok obsahuje analýzy a detailné hodnotenia, ktoré spolu s analýzami a hodnoteniami ostatných dvoch cenzorov umožnia habilitačnej komisii získať dostatočné informácie k tomu, aby mohla dôjsť k definitívnemu rozhodnutiu.

V Ríme, 28.03. 2022

Prof. ThDr. Ľubomír Žák
CMTF Univerzity Palackého, Olomouc
Katedra systematickej teológie